

Begynneropplæring i klaver for barn som er blinde eller sterkt svaksynte



Ingvild Hellerud
Huseby kompetansesenter
2009

Begynneropplæring i klaver for barn som er blinde eller sterkt svaksynte

Ingvild Hellerud

STATPED SKRIFTSERIE NR 77

© Huseby kompetansesenter, Oslo 2009

ISSN 1503-271X

ISBN 978-82-7740-720-3

© Foto på forsiden og side 8: <http://www.istockphoto.com>

Foto side 11: Ole Bjørn Lier, Huseby kompetansesenter

Innhold

Innhold	5
Innledning.....	6
Gehørspill.....	7
<i>Sorte tangenter.....</i>	7
<i>Bruk av hele klaviaturet</i>	7
Teknikk og sittestilling	8
Notelesing	9
Innføring av punktskriftnoter.....	10
<i>Hvilken metode?.....</i>	10
<i>Spille utenat.....</i>	10
Punktskriftnoter	12
<i>Åttedelsnoter</i>	12
<i>Mellomromtasten er taktstrek</i>	13
<i>Progresjon</i>	13
<i>Innføring av firedelsnoten</i>	14
<i>Bindebue</i>	14
<i>Halvnoten</i>	14
<i>Helnoten</i>	14
<i>Oktavtegn.....</i>	15
Avslutning.....	16
Referanser, anbefalt litteratur og linker.....	17

Innledning

Dette heftet henvender seg til klaverpedagoger som underviser elever med så sterkt nedsatt syn at de bruker punktskrift. Det anbefales at læreren har studert "Intrata, innføring i punktskrift-noter, del 1" av Gunleik Bergrud før undervisningen begynner (Statped skriftserie nr 74).

Heftet er ment som en veiledning for læreren og handler om begynneropplæring i klaver og innføring av musikknotasjon i punktskrift - først og fremst ved undervisning av barn. Metodikken har basis i praktisk og teoretisk klavermetodikk for seende. Man går ut fra grunnprinsippene i denne metodikken, og tilrettelegger etter behov. For å undervise en elev som er blind eller sterkt svaksynt, må læreren sette seg inn i grunnleggende synspedagogiske prinsipper. (Lowenfeld, Berthold (1977): "*Våre blinde barn*".)

Det er kanskje spesielt to utfordringer man må ta i betraktning når det gjelder å undervise blinde og sterkt svaksynte i å spille piano:

- Eleven må orientere seg på klaviaturet uten synets hjelp.
- Eleven kan ikke spille prima vista.

Det er særlig på disse områdene læreren må ty til annen metodikk enn hun vanligvis bruker.

Gehörspill

For alle elever er gehørspillet av stor betydning. Med gehørspill lærer elevene tangentnavn, de blir fortrolige med klaviaturet og de blir kjent med tonearter og intervaller. For å lære og forstå punktskriftnoter, er det vesentlig å kunne teorien og begrepene om dette, da punktskriftnotesystemet er bygget opp annerledes enn "vanlige" noter (noter i sortskrift). Man må for eksempel lære konkret hvilke fortegn det er i de ulike tonearter, da det i punktskriftnotene kun står antall # eller b.

Sorte tangenter

For elever som er blinde eller sterkt svaksynte, er det særlig viktig å bli kjent på klaviaturet. Dette kan gjøres ved å spille på overtangentene, de sorte tangentene. De må øve seg opp til å kjenne de sorte tangentene. Hvor er "det store huset", eller de tre sorte, og hvor er "det lille huset"?

Begynn gjerne gehørspillet med melodier som kan spilles på de sorte tangentene. Det er naturlig å bruke 2. og 3. finger, eller 2., 3. og 4. finger. Dermed ligger 1. finger klar til å spille c eller f som kan ha en ledetonefunksjon.

Bruk av hele klaviaturet

For å bli kjent med og trygg på tangentene, må eleven spille over hele klaviaturet. Begynn med å finne alle c-er, til venstre for de to sorte, alle f-er, deretter gjerne treklanger, brutte og samlet, opp og ned med annenhver hånd, i forskjellige tonearter. Man kan også spille fem toner oppover og nedover med annenhver hånd. I denne øvelsen trenes også teknikk og fingersetning. Parallelt med dette spilles hele tiden sanger etter gehør. Som med all undervisning må det tas hensyn til elevens tempo og ferdigheter. Eleven må mestre oppgaven før man går videre.

Teknikk og sittestilling

Det er like selvfølgelig at man er nøye med riktig sittestilling med blinde som med seende, og at teknikken "lures" inn hele tiden. Det er av stor betydning i begynneropplæringen å innøve gode arbeidsvaner fra første stund.

En elev som er født blind, skiller seg ofte ut fra seende elever når det gjelder motorisk utvikling og ferdigheter, kroppsforståelse, måten å forstå verden på og måten å motta informasjon, instruksjon og impulser på. Dette er avhengig av en rekke faktorer og varierer mye. En pedagog bør derfor vite noe om utvikling hos barn blant annet når det gjelder kommunikasjon, språk, grov- og finmotorikk. (Aktuell litteratur, se lenker s.17: Huseby kompetansesenter, biblioteket)



Notelesing

Noter er musikkens skrifttegn. De er et hjelpemiddel for vår musikalske hukommelse. Noter symboliserer to ting: toner og rytmer. For en som ikke har lært hva notene står for, er de i sortskrift ikke annet enn punkter og streker på linjer og i punktskrift kun punkter på papir. De symboliserer ingenting, gir ingen mening før man leser dem som uttrykk for musikk. Notelesing er altså at man forstår musikalske symboler.

Musikknotasjon i sortskrift kan leses ved absolutt lesing og ved relativ lesing. Ved absolutt lesing, leses hver enkelt note og notenavnene læres med en gang. Mange konvensjonelle noteskoler bygger på den absolutte metode. Teorien læres først, notenavn, noteverdier, tonearter osv.

Relativ lesing vil si at man leser i forhold til en oppgitt utgangstone. Notene læres fra helheten og til detaljen, samtidig som elevens musikalitet utvikles. Eleven lærer å lese noter i grupper. Hun må øves opp til å finne frasene og sammenligne dem og til å finne like fraser. Samtidig må hun se bevegelsen i musikken, går notene oppover eller nedover, går de trinnvis eller tersvis? For virkelig å oppleve bevegelsen i musikken prøver man å synge melodien fra bladet.

Noen noteskoler bruker den absolutte metode som helhetsprinsipp. En note læres absolutt, for eksempel enstrøken c. Deretter spilles en sang på denne tonen, gjerne med tekst. Videre utvides sangene med en tone opp og en tone ned, deretter enda en tone opp og ned osv. Disse notene læres også absolutt, før sangene spilles.

Her benyttes altså detaljen som helhet, idet detaljen uttrykker musikk.

Innføring av punktskriftnoter

Eleven må beherske punktskrift før hun begynner med punktskriftnoter.

I likhet med seende elever, har de elevene som er blinde eller sterkt svaksynte, spilt mye gehørspill, og har blant annet lært tangentnavn gjennom dette. Hun må vite hvordan intervallene lyder, hva de heter, og kunne toneartene, både praktisk og teoretisk.

Som for andre elever, er det også for en elev som er blind eller sterkt svaksynt viktig å tenke på at hennes musikalitet skal utvikles samtidig som hun skal lære noter. Notene må være et uttrykk for musikk.

Hvilken metode?

Erfaring viser at *den absolutte metode som helhetsprinsipp*, som er beskrevet tidligere, egner seg godt i innlæring av punktskriftnoter.

Spille utenat

En person som er blind eller sterkt svaksynt, kan ikke "bladspille", spille prima vista. Når man ikke ser, eller ser svært lite, er det helt nødvendig å øve seg i å lære utenat.

- Man lærer utenat ved at man leser først og spiller etterpå.
- Man leser litt av gangen, for så å spille det man har lest.

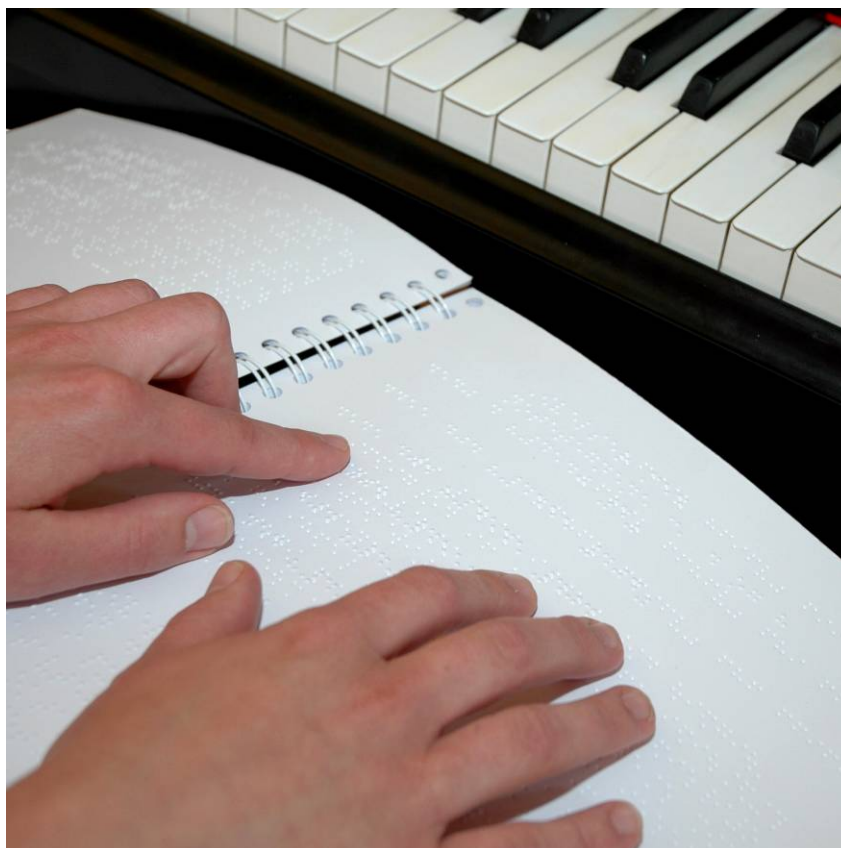
For å bli riktig dyktig i å lære utenat kan det gjerne være litt avstand mellom notene og instrumentet. Noteheftet kan for eksempel ligge på et bord ved siden av klaveret.

For å øve inn gode arbeidsvaner helt fra starten av, bør eleven helst ikke sitte ved klaveret med notene i fanget.

I begynnelsen kan det ta litt tid å øve inn en melodi, men med øvelse og riktig trening, går det etter hvert rutine i utenatlæringen.

Man begynner i det små, kanskje bare med to noter av gangen. Utvider til en takt, så to takter osv. Hele veien spiller man de nye notene sammen med de man allerede har lært utenat. På den måten arbeider man seg gjennom stykket.


Hele tiden - lese først og spille etterpå.




Punktskriftnoter


Åttedelsnoter


Når man skal lære punktskriftnoter, begynner man med åttedelsnotene. Dette blant annet fordi det er lett å kjenne fire punkter, de fire øverste.


Punkt 1, 2, 4, 5. 


Hvis man tenker ut fra vanlig punktskrift, tenker man tall og ikke bokstaver. (Tall uten talltegn foran.)


Vi tenker at c = 4 punkt 1, 4, 5 


d = 5 punkt 1, 5 

e = 6 punkt 1, 2, 4 

f = 7 punkt 1, 2, 4, 5 

g = 8 punkt 1, 2, 5 


a = 9 punkt 2, 4 

h = 0 punkt 2, 4, 5 







Mellomromtasten er taktstrek

I punktskriftnoter markeres taktstrek med mellomrom. Eleven har lært taktartene gjennom gehørspill, hvor er den tunge? Det skal være mellomrom før den tunge.

Progresjon

En metode er å begynne med f-åttedel, punkt 1, 2, 4, 5. 

Eleven spiller melodier på tonen f. Man kan gå til notelitteraturens begynnerstoff for seende, for å finne melodier laget på en tone, for eksempel i Carl Bertil Agnestig: Vi spelar piano 1. Rytmebildet må forandres til åttedeler. Man kan også lage melodier på en tone selv. Eleven bør spille med begge hender.

Neste note er	g-åttedel, punkt 1, 2, 5	
og noten	e-åttedel, punkt 1, 2, 4	
Så kommer noten	c-åttedel, punkt 1, 4, 5	
og noten	h-åttedel, punkt 2, 4, 5	
og tilslutt læres notene	d-åttedel, punkt 1, 5,	
og	a-åttedel, punkt 2, 4.	

Rekkefølgen bestemmes av hvor lett det er å kjenne punktnotetegnets form.

Vi må hele tiden lage melodier på notene, gjerne med tekst. Eleven kan også trene ved å skrive små melodidiktater.

Innføring av firedelsnoten

Vi bruker øret også når vi innfører firedelsnoten. Vi synger og klapper melodier og spør eleven om hun hører om det var noen toner som var lange?

Bindebue

Før vi skriver firedelsnoten, skriver vi to åttedeler med bindebue imellom.

Tegnet for bindebue går over to celler, først punkt 4, så punkt 1, 4:



Det skal ikke være mellomrom mellom noten og bindebuen.

Eleven vil se at to åttedeler er det samme som en firedel.

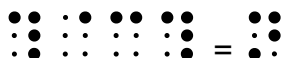
Det tar mye mindre plass å skrive det på en annen måte: man føyer til punkt 6:



Halvnoten

Man øver mye på melodier med åttedeler og firedeler før man går videre og utvider til halvnoten.

To firedeler bundet sammen med bindebue, skrives lettere ved å føye til punkt 3:



Helnoten

Det samme gjøres ved innføring av helnoten; man føyer til både punkt 3 og punkt 6:



Oktavtegn

Før man kan bruke "vanlige" begynnerskoler for seende, må man lære oktavtegn. Via gehørspillet er eleven kjent med hele klaviaturet. Men hvordan kan man vite hvilken c eller d eller f man skal begynne med? Kan man begynne hvor man vil? For å vite hvor man skal begynne, må man ha tegn for de forskjellige oktaver. Den dype c-en kan jo ikke være lik den helt lyse! Man innfører oktavtegn og bare ett av gangen. Det er naturlig å begynne med enstrøken, punkt 5 foran noten, etterhvert tostrøken, punkt 4, 6 og lille, punkt 4, 5, 6. De andre kan man vente med. Alle oktavtegn skrives tett inntil noten på venstre side.

tostrøken oktav :•• ••
 :•• :••

enstrøken oktav :•• ••
 :•• :••

lille oktav :•• ••
 :•• :••

Ved enkle melodier på dette nivået (inntil fem toners omfang innenfor et oktavfelt) skal det kun være oktavtegn foran første note. Oktavreglene venter vi med.

Jeg vil tro at man nå trygt kan begynne å bruke en av begynnerskolene for seende. Det finnes en del pianoskoler som er oversatt til punktskrift, som kan lånes på Norsk lyd- og blindeskriftsbibliotek. (www.nlb.no)

Eleven er nå kommet på et slikt nivå at man stort sett kan følge den metodikken og progresjonen man vanligvis følger.

Avslutning

Mange barn med synsvansker har en styrke i musikk og lyd. Det å kunne spille et instrument kan være med på å styrke selvbildet fordi man mestrer noe. Det kan også gi anerkjennelse både blant jevnaldrende og voksne og styrke et sosialt liv.

“Vanlig” musikkundervisning baserer seg mye på synsmessig imitasjon. Elevene ser lærerens arbeidsstilling og kroppsholdning ved instrumentet, ser hvordan hånd- eller fingerstilling utføres korrekt, ser hvordan en rytme og en tone skal spilles. Hun ser og imiterer, ser og lærer. Overfor en pianoelev med synsvansker, som selvsagt ikke kan være en del av denne se-, imitasjons- og læreprosessen, bør musikk læreren være oppmerksom på andre innlæringsmåter, ikke bare istedet for, men som et supplement. Det er derfor viktig at læreren setter seg godt inn i grunnleggende synspedagogiske prinsipper, i punktskriftnoter og i klavermetodikk for blinde, slik at hun kan inspirere eleven til videre innsats.

Lykke til!

Referanser, anbefalt litteratur og linker

Agnestig, Carl Bertil: (1958): *Vi spelar piano 1*. Stockholm: Gehrman's Musikförlag

Bergrud, Gunleik. (2009): *Intrata, innføring i punktskriftnoter*. Oslo: Huseby kompetansesenter, Statped skriftserie nr 74

Eskjær, N. m. fl. (2000): "*Håndbog om undervisning af blinde elever i faget musik*". Hellerup: Videncenter for Synshandicap, 4. udgave

Huseby kompetansesenter, biblioteket:
http://asp.bibits.no/huseby_ks

Larsen, Tone: 2008, "*Tilrettelegging for elever som er blinde og sterkt svaksynte – i ungdomsskole og videregående skole*". Oslo: Huseby kompetansesenter
http://www.statped.no/nyupload/97713/Tilrettelegg_synsh_juli_08.doc

Lowenfeld, Berthold (1977): "*Våre blinde barn*". Oslo: Gyldendal. (Orig. utg. 1971: *Our blind children*.)

New International Manual of Braille Music Notation:
<http://www.brl.org/music/manual/tables/table12.html>

Pedersen, Fritz. (2006): "*Der er meget på spil*". København: Instituttet for Blinde og Svagsynede.
<http://www.ibos.dk/page41.aspx?recordid41=91>

Begynneropplæring i klaver for barn som er blinde eller sterkt svaksynte

Dette heftet henvender seg til klaverpedagoger som underviser elever med så sterkt nedsatt syn at de bruker punktskrift. Det anbefales at læreren har studert "Intrata, innføring i punktskriftnoter, del 1" av Gunleik Bergrud før undervisningen begynner (Statped skriftserie nr 74).

Heftet er ment som en veiledning for læreren og handler om begynneropplæring i klaver og innføring av musikknotasjon i punktskrift - først og fremst ved undervisning av barn. Metodikken har basis i praktisk og teoretisk klavermetodikk for seende.

Forfatter: Ingvild Hellerud, syns- og klaverpedagog
Utgiver: Huseby kompetansesenter
Gamle Hovsetervei 3, 0768 OSLO
Telefon: 22 02 95 00
Faks: 22 92 15 90
E-post: huseby@statped.no
www.statped.no

Utgivelsesår: 2009
Statped skriftserie nr 77
Rettigheter: © Huseby kompetansesenter

ISSN 1503-271X
ISBN 978-82-7740-720-3



Huseby kompetansesenter
Statlig spesialpedagogisk støttesystem